

„Vinul” și „piesa populară”

După cinci luni de la premieră, spectacolele organizate în mediul rural de Teatrul Maghiar de Stat din Sf. Gheorghe cu „piesa populară” *Vinul* de G. Gárdonyi nu și-au pierdut proșpețimea și popularitatea, interesul manifestat din partea publicului sătesc fiind încă departe de epuizare. Numărul spectacolelor a întrecut de cinci ori pe cel maxim, obținut de celelalte piese din repertoriul prezentat în oraș.

Punerea în scenă a piesei *Vinul* a fost precedată de o lungă polemică, desfășurată mai întâi în consiliul artistic al teatrului, continuată mai târziu la secția culturală a sfatului regional, pînă cînd problema a fost rezolvată prin intervenția Ministerului Culturii. Cele 75 de spectacole realizate pînă acum, interesul mereu viu manifestat de publicul satelor și comunelor din Regiunea Autonomă Maghiară confirmă atitudinea justă și sănătoasă a aceluia care au pledat pentru montarea acestei piese.

Dar ce este „piesa populară” ?

Puțini dintre cititorii noștri cunosc istoria și problemele dramaturgiei maghiare. Iată, în câteva rânduri, „biografia” acestui gen specific și, cîndva, foarte înfloritor în literatura dramatică maghiară.

„Piesa populară” este o specie dramatică cu totul aparte, constînd din îmbinarea elementelor comice și tragice, în care intră și elemente de burlesc și de operetă (cîntec și dans). Dar caracteristica ei de bază rezidă în tematică. Subiectul este extras din viața țărănilor, eroii principali sînt *țărani*, locul acțiunii este *satul* maghiar. În afară de țărani, ca figuri secundare, apar: *notarul* și *secretarul* comunei, ca reprezentanți ai intelectualității, *primarul*, exponent al țărănilor înstăriți și al administrației de stat, *țiganul*, care nu respectă proprietatea privată, nici munca organizată, un personaj simpatic tocmai pentru că e disprețuit de toată lumea, pentru că e muzicant, maestrul viorii tradiționale și vrăjitorul melodiilor duioase, *circiumarul evreu*, care vorbește stricat ungurește, dar ține cu țărani și cu haiducii, dindu-le să bea pe datorie, *proprietarul latifundiar magnat*, care încearcă să seducă pe țărana frumoasă și castă și, în sfîrșit, *jandarmul*. Cîntecele fie originale, fie compuse de muzicanți cunoscuți, în stilul cîntecelor populare și pe teme populare, nu pot lipsi. Așa cum nu lipsesc nici scenele de nuntă cu ceardașuri vioaie.

„Piesa populară” s-a născut în jurul anului 1840, dintr-o necesitate politică. Anii premergători revoluției din 1848 sînt

anii reformismului burghez, puternic manifestat în literatura maghiară, care pînă la această dată, cu rare excepții, a fost aristocratică. Petöfi introduce în poezia lirică figura țăranului.

După el, Arany îi face loc în poezia epică, Eötvös și Jokai în roman, iar Szigligeti în dramă. Promotorul „piesei populare” este tocmai *Szigligeti Ede* (1814—1878), actor, secretar, dramaturg și, în sfîrșit, director al Teatrului Național din Pesta, societar al acestui teatru din ziua întemeierii (1837). Pînă la Szigligeti, țăranul apăruse pe scenă exclusiv ca figură caraghioasă, ridiculă. Szigligeti, influențat de mișcarea lui Petöfi, îi dă rolul principal, demonstrînd că țăranul poate constitui tema unei creații literare de înaltă ținută, că țăranul are cel puțin aceleași pasiuni și sentimente ca orice aristocrat. Dar nu s-a mulțumit cu atîta: el s-a străduit să reliefeze țăranul, să atragă atenția intelectualilor progresiști și a burghezilor reformiști asupra acestei lumi desconsiderate, disprețuite. Țăranii lui Szigligeti sînt asupriți de regimul moșieresc, dar ei sînt conștienți, cinstiți, corecți, curați moralicește, cu sufletul limpede și ales, ei sînt — din punct de vedere etic și social — mult superiori clasei dominante. Această concepție democratică, deși romantică și ca atare uneori exagerată și naivă, s-a dezvoltat — în jurul anilor 1840 — într-o atitudine concretă, revoluționară. Se presupune că Szigligeti a cunoscut ideile lui Herder, precum și încercările dramatice ale vienezului Arzengruber. Poate că a împrumutat curaj din exemplul lor, dar conținutul turnat de el într-o formă mai mult sau mai puțin originală s-a născut, fără îndoială, din spiritul național. În vasta operă dramatică a lui Szigligeti (aproximativ 100 de lucrări), „piesele populare” constituie o treime, dintre care s-au păstrat în repertoriu următoarele: *Dezertorul* (1843), *Două pistoale* (1844), *Grăjdarul* (1847), *Țiganul* (1853), *Greva* (1872). Popularitatea acestui gen a fost atît de mare, încît în anul 1875 a fost inaugurat la Pesta un teatru special pentru „piesele populare” (*Népszínház*), în clădirea căruia ființează astăzi Teatrul Național din capitala maghiară, iar piața în care se află clădirea poartă numele celei mai mari actrițe a genului, neuitata Luiza Blaha.

După revoluția din 1848—1849, dar mai cu seamă după moartea lui Szigligeti, „piesa populară” a trecut printr-o schimbare fundamentală, pierzîndu-și trăsăturile progresiste și tendințele sociale. Ea s-a degradat într-un fel de operetă pe teme populare. Urmașii lui Szigligeti, printre care găsim cîțiva autori de talent, ca E.

Toth, Fr. Csepreghy, L. Abonyi, Șt. Geczy, au renunțat la oglindirea antagonismului social, la reprezentarea luptei țărănimii împotriva moșierilor.

În „piesele populare” scrise pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea, problema centrală a țărănilor devine joc sterp al sentimentalismului. Acești țărani „moderni” nu mai sînt oglinziți în munca lor de fiecare zi, ci numai la odihnă, mai cu seamă duminica. Ei nu poartă niciodată haine uzate sau zdrențe, ci defilează în costume naționale împodobite cu panglici și buchete de flori. Singurul conflict rezidă în răspunsurile date întrebării „de ce oare nu-l iubește Iulișca pe Pișta?” Absență totală a problemelor sociale, sentimentalism, precădere acordată cîntecelor și dansurilor, costume stilizate și spectaculoase, falsificarea mai mult sau mai puțin conștientă a realității, deturnarea atenției publicului de la problemele sociale, idealizarea realității, iată caracteristicile „piesei populare” de după Szigligeti.

Astfel, acest gen tînar și popular a ajuns în faza lui de decadență, iar unii critici i-au și tras clopotele de înmormîntare, cînd a apărut pe scenă *Vinul* lui Geza Gárdonyi, la 29 martie 1901.

Gárdonyi (1863—1922), cunoscut dinainte ca romancier, a încercat să reinvie „piesa populară” în stilul lui Szigligeti. El a diminuat importanța cîntecelor, în schimb a împins acțiunea spre o dramă populară, de natura *Năpastei* lui Caragiale de pildă, păstrînd totuși cîteva elemente de comedie și reminiscențe lirice.

Originalitatea lui Gárdonyi nu constă în temă, ci în felul cum a ridicat el o problemă simplă la un înalt nivel literar, în realismul analizei psihologice, în observația și reflectarea fidelă a raporturilor existente între țărani, în multilateralitatea reprezentării acestor relații.

Despre ce este vorba în această piesă? Imre, țaran mijlocăș, care în tinerețea

lui a fost un mare bătăuș și chefliu, se îndrăgostește de Iuli și, prin căsnicie, se transformă într-un om cumpătat, serios și prețuit de tot satul. El făgăduiește că nu va mai bea niciodată. Într-o zi, îi sosesc cîteva oaspeți și cu această ocazie, la insistența nevastei, Imre gustă din pahar, pasiunea sa veche se trezește și Imre se îmbată. Beat, își bate nevasta, brutalizează pe oaspeți și rupe, sparge tot ce se găsește în casă. Nevasta îl părăsește, iar Esti, văduva vecină, vrea să-l seducă. Imre își iubește soția și are remușcări pentru slăbiciunea reinviată în el. Femeia nu vrea să se întoarcă pînă cînd nu-i va cere iertare, bărbatul însă nu vrea să se umilească. În sufletul lui, se dă o luptă ascuțită între orgoliul bărbătesc și dorul de dragoste, de cămin și copil. După multe suferințe, Imre se duce — în actul al treilea — pînă la poarta Iuliei, dar nu poate intra. Apare băiețelul lor, Ianci, și-l trage înăuntru, unde îl așteaptă Iuli cu lacrimi în ochi și gata de a rosti cuvîntul de iertare.

Piesa a fost călduros primită de publicul țărănesc. Vizitînd sate unde pînă acum niciodată nu a fost teatrul, dar și unele cu tradiții teatrale, lacrimile au licărit nu numai în ochii Iuliei, pe scenă, dar și în ochii multor Iuli, Estere, Juji, Șari din șală. De cîte ori au auzit actorii exclamații ca acestea: „Nemernicul, cum își năpăstuește nevasta!”, sau: „Ia uite-l, ăsta e badea András, vecinul meu!” etc., etc.

Astfel, Teatrul Maghiar de Stat din Sf. Gheorghe a putut constata, dintr-o experiență de cinci luni, că cele mai reușite „piese populare” ale clasicii acestui gen nu sînt învechite, că ele sînt încă aproape de sufletul țărănilor, iar reinvierea lor în repertoriul teatrelor de limbă maghiară este motivată și recomandabilă.

AI. SOMBORI